

Hrad Čabrad',
skryté zastrešenie III. vstupnej brány
a
archeologický, stavebno-historický prieskum v priestore II. vstupnej brány.

Projekt pre Obnov svoj dom 1.1
2012

Pre obec Čabradský Vrbovok vypracoval Albert Loydl zo Združenia RONDEL

1. Východiskový stav

1.1 Opis objektov

Objekt III. vstupnej brány

1087/10 – brána III

III. vstupná brána sa nachádza v severovýchodnej časti hradného jadra. Tvorí ju mohutná 3-podlažná budova, v ktorej sa cesta zalamuje doľava. Jeden portál je umiestnený v južnej stene a druhý v stene západnej, ktorá je súčasťou veľkého nádvorja.

Prvé podlažie (pivnica) tvorí mohutný klenutý priestor, ktorý má v obvodových stenách strieľne v hlbokých výklenkoch. Prístupné bolo tunelom so schodiskom z veľkého nádvorja. Či malo aj iný vstup od juhu, nemožno posúdiť, lebo celá južná stena je zavalená sutinami. Valená klenba je pomerne v dobrom stave, iba v južnej časti je prevalená diera, ktorá vznikla pri deštrukcii južnej steny. Cez klenbu už začína čoraz viac presakovať zrážková voda a vyplavuje maltu spomedzi kameňov. Na klenbe sú zachované odtlačky prúteného debnenia, na ktorom bola klenba stavaná.

Na druhom podlaží sa nachádzal prejazd do horného hradu. Celé podlažie je takmer úplne zavalené sutinou v hrúbke približne 2 – 3 m. Z južného portálu sa nezachovalo nič, múr je tu deštruovaný do výšky približne 15m, no koruna múru ostala zachovaná. Južný portál bol prístupný drevenou rampou, ktorá dosadala na klenutý oporný pilier umiestnený pred bránou v bývalej priekope. Západný portál tvorí klenutý oblúk z veľkých kamenných kvádrov s kamenárskymi značkami. Druhé podlažie bolo pravdepodobne plochostropé, dodatočne zaklenuté valenou klenbou, z ktorej sa zachovali nábehy klenieb.

Druhé a tretie podlažia sú predelené priečkou, ktorá je narušená rozpadom základovej časti do tvaru nepravej klenby.

Tretie podlažie bolo obytné - zachoval sa tam otvor po krbe. Zaklenuté bolo valenou klenbou. Vo východnej stene je veľký otvor po arkieri.

Objekt II. vstupnej brány

1087/17 – brána II

Brána je dvoj priestorový objekt s lichobežníkovým pôdorysom. Funkčne ako aj chronologicky sa skladá z dvoch objektov. Brány a strážnice. Obe súčasti sú dvojpodlažné. Celý objekt je postavený z lomového kameňa spájaného vápennou maltou.

Brána vznikla ako kulisová brána s dnes už neznámym typom portálu. Ten bol zničený pravdepodobne počas niektorého obliehania hradu v 16. storočí. Súčasný portál má charakter provízorného riešenia a je značne amorfný s využitím kamenných kvádrov pôvodného ostenia portálu do prekladu. Ku kulisovej bráne je pristavaná vežová brána s prejazdom. Prejazd brány je zaklenutý jednoduchou valenou klenbou. V jeho severnej stene sa nachádza sedílica, ktorá bola pôvodne portálom smerom k bašte I. Nad prejazdom sa nachádza obytná miestnosť. Interiér miestnosti nad prejazdom má súčasnú drevenú podlahu, ktorá chráni zachovanú pôvodnú keramickú dlažbu z dvoch typov dlaždíc. V severovýchodnom rohu bol zachovaný výmaz pod staršou zaniknutou kachľovou pecou a boli zachované aj čeluste vedúce do exteriéru, pravdepodobne na ochodzu k bašte I, kam sa vstupovalo portálom na severnej stene. Na protíľahlej stene sa nachádzala mladšia pec, z ktorej ostal zachovaný kamenný murovaný sokel obdĺžnikového pôdorysu na východnej strane so schodíkom. Nad soklom sa nachádzajú čeluste pece smerujúce do strážnice a prieduch a komínové teleso. Pri peci sa nachádza ja vstup do miestnosti zo strážnice. Vstup z pôvodnej strážnice je uzatvorený dočasnými dverami z drevenej preglejky osadenými do dubovej zárubne. V západnej stene sa nachádza jedno okno nad prejazdom a vo východnej stene sú dve okná. Ide o jednoduché štvorcové okná s mierne klenutým prekladom. Vo všetkých okenných otvoroch sú

vložené dubové okenice, zatiaľ bez okenných tabúl'. V interiéri sú zachované malé plošky pôvodnej omietky s bielym vápenným náterom . Priestor prekrýva súčasný drevený trámový strop.

K bráne patrila budova strážnice, ktorá sa prístavbou prejazdovej časti brány stala organickou súčasťou objektu brány. Strážnica je dvojpodlažná, jedno priestorová obytná budova so vstupom zo súčasného prejazdu brány. Vstup nemá dochované žiadne kamenné články, jediným prvkom je plytko klenuté nadpražie, ktoré sa vyskytuje na všetkých portáloch a oknách objektu. Ďalší vstup bol v južnej časti východnej fasády a na základe niky okna v severnej časti tejto fasády je pravdepodobné, že sa tu nachádzal tretí vstup. Posledné dva vstupy boli počas konzervácie objektu premurované na okná.

V prízemnom podlaží objektu, v jeho severovýchodnom rohu, sa nachádzala kachľová pec, ktorej sokel bol odkrytý počas archeologického výskumu. Prvé poschodie objektu malo jeden vstup na dnes už nejestvujúcu pavlač, ktorou sa asi aj vstupovalo do interiéru. Vstup sa nachádzal v severnej časti južnej východnej fasády. Južne od neho sa nachádzajú dve okná. Ďalší portál sa nachádza na severnej strane. Ním sa prechádzalo miestnosti nad prejazdom. V tej istej stene sa nachádzajú aj dva otvory súvisiace s kachľovou pecou v miestnosti na prejazdom. Koruna muriva je stiahnutá betónovým vencom, na ktorý sa plánuje osadiť valbová strecha nadväzujúca na už zrealizovanú časť strechy.

1.2 Opis doteraz vykonaných sanácií

Na **objekte III. vstupnej brány** sa realizovali prvé provizórne sanačné práce v roku 2009 a 2010, ktoré realizovali dobrovoľníci z občianskeho združenia RONDEL. Objekt bol zbavený agresívnej náletovej vegetácie, bola upravená vrchná časť suťového závalu tak, aby bolo možné položiť provizórnu izolačnú fóliu, zvädzajúcu zrážkovú vodu do chrliča mimo objekt. Fólia bola zasypaná tenkou vrstvou preosiatej sutiny, a vysiatá tráva pre zamedzenie rastu buriny.

Funkčnosť tohto riešenia preveril mimoriadne daždivý rok 2010, kedy minimálne 80% vody sa nedostalo do zásypu a následne cez klenbu. Problém spôsobil len prudký prívateľový dážď, kedy došlo k odplaveniu časti krycej vrstvy zeminy na fólii, ktorá následne upchala odtokový žľab.

Čiastočne sa odstránila sutina z pôvodnej prístupovej chodby vedúcej z nádvorja do prvého podlažia (pivnice) za účelom domurovania časti klenby, priamo pred západným portálom brány.

V roku 2011 sa na objekte vykonal statický a stavebno-historický prieskum.

Na **objekte II. vstupnej brány** sa doteraz vykonali rekonštrukčné práce hlavne na nadzemných konštrukciách. V roku 1997 sa realizovalo vyčistenie interiéru prístavby brány od sutiny pod dohľadom archeológa (PhDr. V. Hanuliak) a následne bola domurovaná kaverna v juhozápadnom nároží, doplnila sa malta v špárach muriva južnej a západnej steny v interiéri. V rokoch 2002 sa realizovala rekonštrukcia objektu z prostriedkov grantu MK SR – domurovala sa diera v klenbe prejazdu, okenné záklenky, koruna muriva a postavila sa prvá strešná konštrukcia. Zároveň prebehla konzervácia časti západnej steny štítovej hradby. V roku 2004 bolo rekonštruované východné murivo prístavby spolu s rekonštrukciou korún po celom obvode objektu. V rokoch 2007-2008 prebehla rekonštrukcia a výmena krovu nad objektom II. vstupnej brány z dôvodu vandalstva a poškodenia strechy. Strecha bola prispôbena na napojenie plánovaného krovu prístavby.

1.3 Definovanie problému

III. vstupná brána

Najväčším nebezpečenstvom pre objekt III. brány sa javí zrážková voda. Jej akumuláciou v suťovom závale na klenbe prvého podlažia (pivnice), ktorý dosahuje hrúbku približne 2 – 3m dochádza k postupnému vyplavovaniu malty z klenby a deštrukcii maltových odtlačkov prúteného debnenia na klenbe.

Nesmie sa tiež prehliadnuť hmotnosť naakumulovanej vody v sutine, kde sa tlaky prenášajú na konštrukciu klenby a spôsobujú jej deformáciu stlačením, ako to vyplynulo zo statického prieskumu III. brány.

Vzlínajúca voda zo sutiny a pokles klenby tiež spôsobila eróziu spodnej časti interiérovej priečky do takej miery, že doslova visí vo vzduchu.

Doteraz realizovaná provizórna izolácia fóliou je síce funkčná, no životnosť fólie je veľmi obmedzená a toto riešenie neumožňuje ďalšie sanačné práce na základe interiérovej priečky, keďže vykopaním jej základu by sa poškodila a znefunkčnila izolácia. Vzhľadom na objem výkopových prác by sa odkrytie základu realizovalo minimálne dve sezóny a došlo by k zrýchlenej erózii klenby suterénu v úzkom páse.

Presné definovanie statických problémov a ich riešení rieši statický prieskum objektu, ktorý prebehol v roku 2011. Po predbežnej konzultácii bolo navrhnuté riešenie skrytého pultového zastrešenia objektu. Tento postup schvaľuje aj KPÚ v Banskej Bystrici.

II. vstupná brána

a) Rozmermi pomerne rozsiahla stavba prístavby strážnice a dopravné problémy pri dovoze dlhých kusov reziva predurčujú konštrukčné riešenia plánovaného krovu tak, že sú potrebné drevené stojky v interiéri prístavby, ktoré budú podopierať stropy a samotný krov. Tie však potrebujú svoj základ, pri ktorého hĺbení budú porušené archeologické situácie. Zároveň potrebujeme výskumom určiť pôvodnú niveletu podlahy, nakoľko sa plánuje využitie prístavby následne po jej zastrešení. Tiež potrebujeme archeologickým výskumom získať poznatky o jej stavebnom vývoji a datovaní. Je predpoklad, že by mohla mať pod podlahou ukryté staršie konštrukcie.

b) Ďalším miestom, kde potrebujeme vykonať archeologický výskum je pod západným portálom brány. Nad súčasnou úrovňou terénu nie sú zreteľné základy portálu, z ktorého je zachovaný rovný kamenný preklad z kvádrov. Tie svojim prípadným zrútením vážne ohrozujú návštevníkov hradu. Pokiaľ nepoznáme ako bol portál konštrukčne riešený, nemôžeme plánovať jeho zabezpečenie. Zároveň sa získajú poznatky o existencii prípadnej vlčej jame pred bránou, či v jej prejazde. Súčasťou tohto výskumu by malo byť aj vyhodnotenie nálezových situácií stavebným historikom, ktorý nám môže pomôcť nájsť vhodné riešenie na sanáciu ohrozeného zvyšku portálu. Súčasťou stavebno-historického prieskumu bude aj podrobné zameranie celého objektu II. vstupnej brány s prístavbou strážnice a vyhodnotenie stavebných fáz objektov.

c) V poslednej dobe sa stupňujúca intenzita privalových dažďov a tiež plánované zväčšenie zastrešenej plochy strechy nás núti riešiť problematiku odvodnenia okolia II. vstupnej brány a príľahlej časti nádvorja, hlavne z východnej strany. Preto plánujeme umiestniť drenáž od západného portálu II. brány cez prvé nádvorie k I. bráne, kde by bola vyústená do hradnej priekopy. V celej trase plánovanej drenáže by mal prebehnúť archeologický výskum.

2. Realizácia projektu

2.1 Postupnosť realizácie

2.1.1 Realizácia pultového zastrešenia III. vstupnej brány

Po schválení projektu prebehne realizácia odvodnenia objektu III. vstupnej brány vstavanou skrytou pultovou strechou. Zastrešenie je projektované tak, aby nebolo nutné jej konštrukciu kotviť do pôvodnej stavby a ani inak zasahovať do pôvodného muriva.

Konštrukcia strechy je samonosná na drevenom ráme, položenom na zachovanom nábehu klenby druhého podlažia. Jedine tu na nábehu by sa realizovalo lôžko pre polozenie základového trámu, na ktorom budú osadené stojky, nesúce konštrukciu strechy.

Strecha je rozdelená na dve samostatné časti interiérovou priečkou približne v pomere 1/3 a 2/3 plochy. Voda z pultovej strechy bude zvädzaná šikmými žľabmi do dvoch dostatočne dlhých chrličov, umiestnených vo východnej fasáde brány – jeden cez okenný otvor zadnej miestnosti, druhý cez otvor bývalého arkiera. Miesto dopadu vody bude pred eróziou chránené uloženou hrobľou kameňa, kde sa stlmí energia padajúcej vody a rozstrekne na širšiu plochu, aby nedošlo k erózii svahu pod hradom.

Toto riešenie zároveň umožňuje v budúcnosti realizovať sanačné práce základu interiérovej priečky, prípadne celoplošného archeologického výskumu v interiéri bez toho, aby bolo nutné odstraňovať zastrešenie. Tým sa zabezpečí zároveň ochrana klenby prvého podlažia pred pôsobením zrážkovej vody aj pri dlhodobších prácach, realizovaných cez niekoľko sezón.

Zároveň táto strecha bude po dokončení poskytovať úkryt návštevníkom hradu pri náhlom zhoršení počasia, nakoľko hrad leží ďaleko od civilizácie.

Po realizácii strecha nebude viditeľná v diaľkových pohľadoch a nebude narúšať siluetu hradu. Viditeľné budú jedine dva chrliče vo východnej fasáde, ale aj to v minimálnej miere, keďže z tejto strany je vysoký les, siahajúci po samotný objekt brány a okolitá krajina z tejto strany neposkytuje výhľady na hrad. Tie sa uplatňujú zväčša zo západnej a južnej strany.

2.1.2 Archeologický a stavebno-historický prieskum priestoru II. vstupnej brány

Ako prvý by mal byť vykonaný archeologický výskum súbežne v interiéri prístavby II. vstupnej brány a pod západným portálom brány. Vykonával by sa na základe rozhodnutia KPÚ v Banskej Bystrici. Predpokladáme realizáciu celoplošného zníženia úrovne terénu na pôvodnú niveletu v interiéri prístavby a následnú realizáciu prieskumných rezov v mieste osadenia základov nosných stĺpov – stredom miestnosti a pri západnej stene. Podrobnosti a podmienky skutočnej realizácie však určí príslušný úrad a vedúci výskumu.

Podobne ďalšie miesto výskumu - pod západným portálom brány by sme chceli preskúmať pomocou prieskumného rezu vedeného v pozdĺžnej osi portálu v dostatočnej šírke tak, aby bol zachytený prípadný priebeh základov portálu. Podrobnosti a podmienky výskumu určí príslušný pamiatkový úrad.

V trase plánovanej drenáže by sme chceli realizovať vykopanie ryhy, ktorá zároveň poslúži ako prieskumná sonda do archeologických situácií v prvom nádvorí, kde sa predpokladajú nálezy z obdobia od praveku po novovek.

Súbežne s archeologickým prieskumom bude prebiehať stavebno-historický prieskum spolu s podrobným zameraním objektu a vyhodnotením prípadných odkrytých stavebných konštrukcií, odkrytých archeológmi.

3. Následná realizácia prác a zámery po skončení projektu

III. vstupná brána

Po zabezpečení objektu pred zrážkovou vodou sa budú realizovať podľa pokynov statika a výsledkov statického výskumu sanačné práce na stabilizácii interiérovej priečky a južnej fasády, korún múrov objektu a doplnenie kavern vo vonkajšom plášti objektu.

Po vyriešení statických problémov sa plánuje realizácia celoplošného archeologického výskumu objektu III. vstupnej brány za účelom získania informácií o stratigrafii vrstiev, datovaní a materiálnej kultúre a následnom sfunkčnení prejazdu brány, ktorý je zasypaný hrubou vrstvou sutiny. Rozsah a podmienky výskumu určí príslušný Krajský Pamiatkový úrad. V prípade nerealizovania celoplošného archeologického výskumu by sa len vyrovnala vrchná časť sutiny tak, aby sa vytvorila rovina, umožňujúca bezpečný pohyb návštevníkov. Do sutiny sa môže prípadne zapracovať poistná izolácia tak, aby poslúžila ako dočasná ochrana v prípade poškodenia strechy, či už vandalmi, alebo poveternostnými vplyvmi kým sa strecha neopraví.

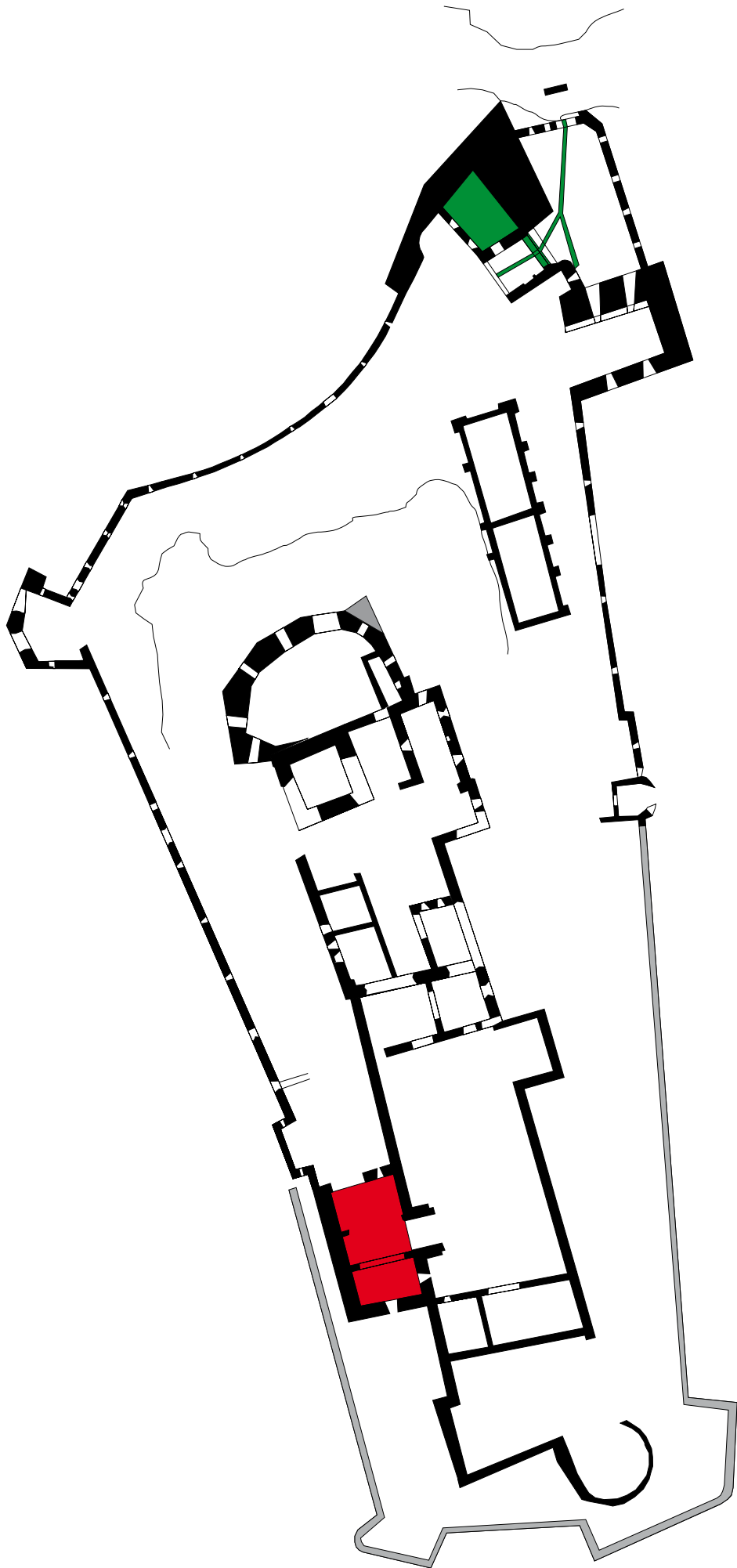
Prvé podlažie (pivnica) by po drobných úpravách – vyčistení od sutiny a spriechodnení pôvodnej prístupovej chodby z nádvorja mohla v budúcnosti slúžiť ako lapidárium na uloženie kamenných článkov z hradu, ktoré by sa po zdokumentovaní nálezových okolností, polohy a zaevidovaní sústredili v zabezpečenom priestore, bez vplyvu poveternosti. Priestor pivnice by mohol zároveň poslúžiť na príležitostné výstavy zamerané na propagáciu hradu a jeho histórie pre návštevníkov hradu.

II. vstupná brána

Po ukončení archeologického výskumu a stavebno-historického výskumu a vyhodnotení ich výsledkov bude v miestach plánovaných stojok v prístavbe strážnice zhotovené potrebné základy a upravená podlaha podľa rozhodnutia KPÚ BB. V nasledujúcej etape obnovy objektu bude realizovaná konštrukcia stropu a krovu nad prístavbou.

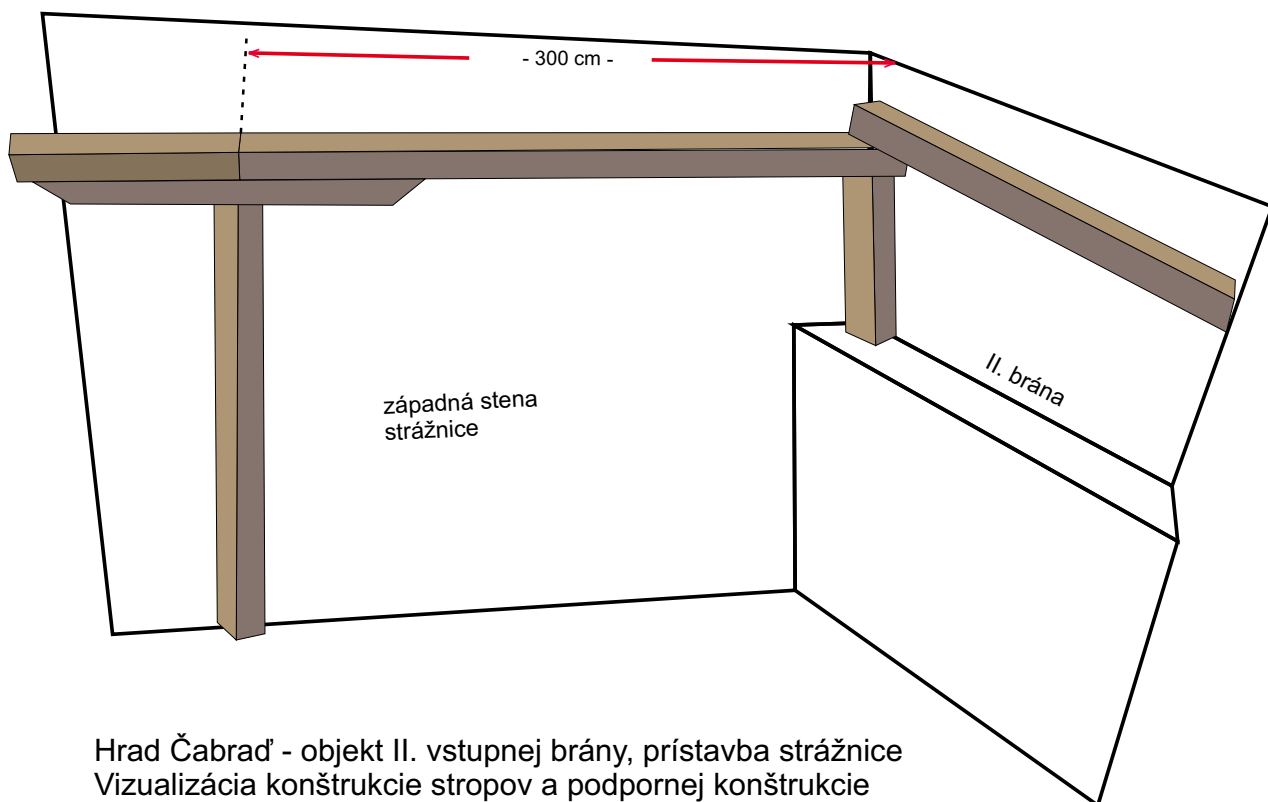
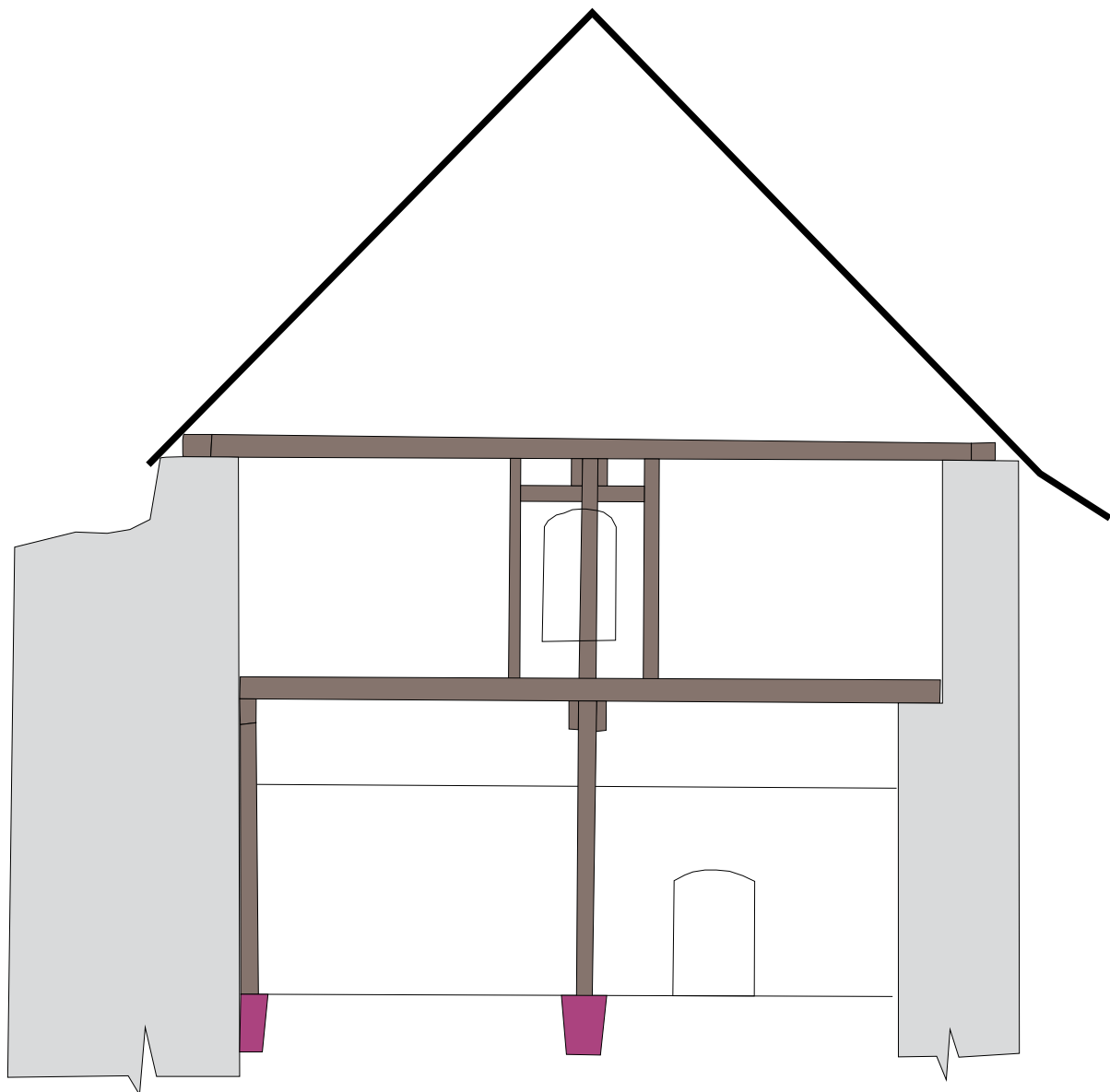
Spôsob realizácia sanácie západného portálu brány bude určený na základe výsledkov archeologického a stavebno-historického výskumu a nie je možné vopred určiť spôsob jej realizácie. Cieľom je v čo najväčšej miere zabezpečiť fragment kamenného prekladu tak, aby jeho deštrukciou nebola ohrozená bezpečnosť návštevníkov hradu a podarilo sa zachovať čo najviac autentickéj hmoty portálu.

Po ukončení archeologického výskumu v trase plánovanej drenáže bude do vykopanej ryhy uložené drenážne potrubie, do ktorého bude zvedená voda z priestoru II. vstupnej brány. Vyústenie potrubia by bolo pod mostom v hradnej priekope.

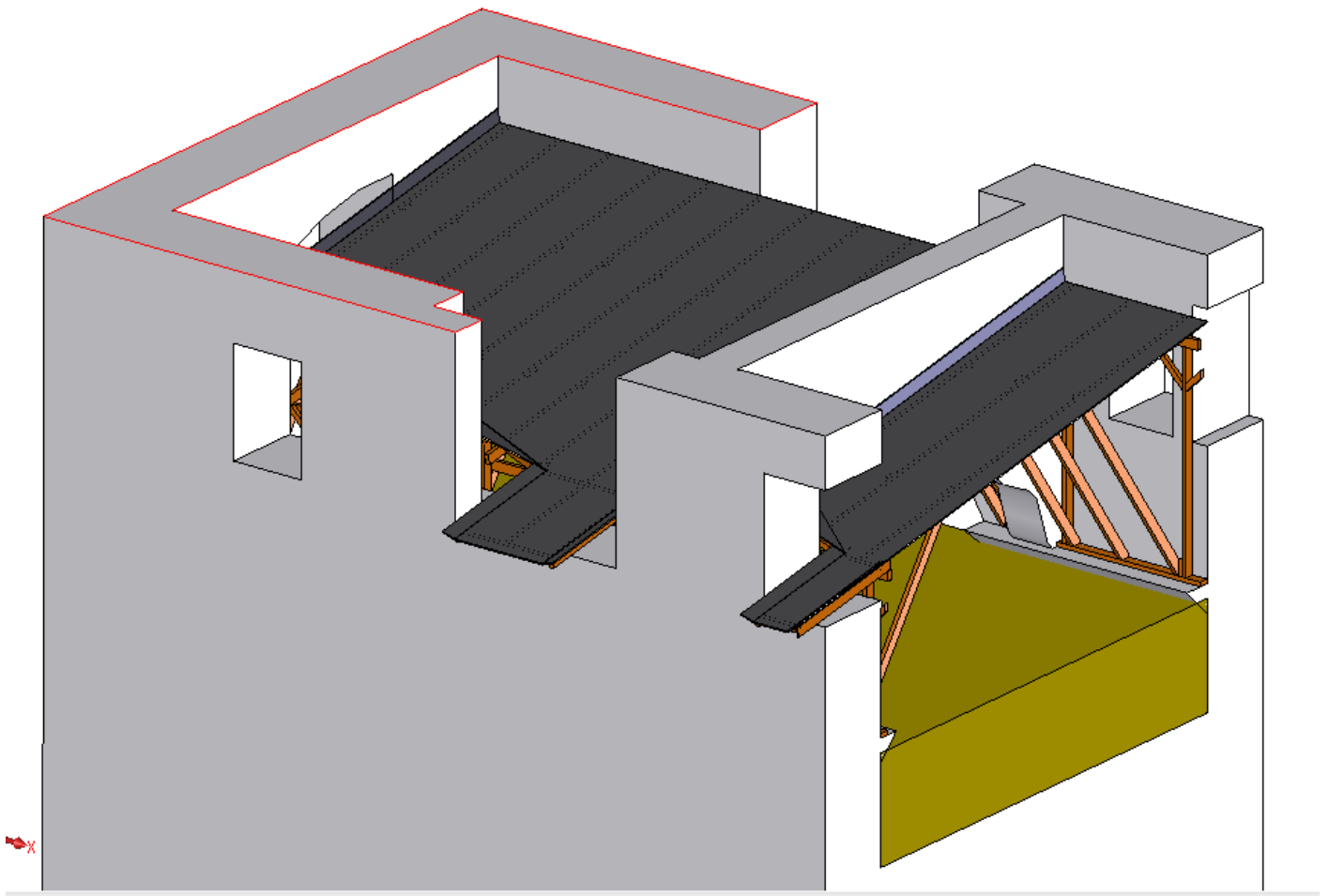

Hrad Čabrad' - objekt II. vstupnej brány, prístavba strážnice
Vizualizácia konštrukcie stropov a podpornej konštrukcie

Hrad Čabrad' - objekt II. vstupnej brány, prístavba strážnice
Vizualizácia konštrukcie stropov a podpornej konštrukcie

Hrad Čabrad' - III. vstupná brána
Vizualizácia umiestnenia a konštrukcie
strechy

